INTERVIEW

Tjerk de Reus en Ted de Reus

Nicolaas Beets zocht verbinding en eenheid

Nicolaas Beets, de man van de *Camera Obscura*, was ooit de meest bejubelde schrijver van ons land. Biograaf Rick Honings schetst een fascinerend beeld van deze literator en theoloog, met de hele negentiende eeuw als achtergrond – dankzij het perfecte archief dat Beets samenstelde.

Prent van Nicolaas Beets in zijn studeerkamer, door A. Schipperus, 1884.

Het verleden is een wereld vol verrassingen. Voor ons vandaag is Nicolaas Beets een naam van ooit, die slechts vage gedachten oproept. Was hij niet de man van de *Camera Obscura*, die verscheen onder het pseudoniem Hildebrand? Klopt. Een kerkganger zou kunnen zeggen: kennen we Beets niet van dat mooie kerstlied, *Daar is uit 's werelds duist're wolken*? Ook dat is correct. Maar voor de negentiende-eeuwse Nederlander lag het wat minder vaag. Beets was een beroemdheid van de bovenste plank en een van de meest geliefde vaderlanders, vooral in de tweede helft van die eeuw.

Rick Honings, neerlandicus en hoogleraar in Leiden, neemt in zijn nieuwe boek – *God, gezin en vaderland. De eeuw van Nicolaas Beets* – zijn lezers mee in het omvattende, sprankelende en ook voluit menselijke levensverhaal van Nicolaas Beets (1814-1903). Dat gaat van een getalenteerde jongeman, die zich wentelt in somberheid en pessimisme én die als dichter naar de sterren reikt, tot een gevierd vaderlands schrijver, een goede bekende van het Oranjehuis, een man die in Edinburgh een eredoctoraat ontving.

„In Beets kwam zo'n beetje álles samen waar Nederland voor stond", zegt Honings: „Gezin, geloof, deugdzaamheid en vredelievendheid. De waarde van dat alles verkondigde Beets met verve en daar herkende men zich in. En natuurlijk ook in zijn liefde voor het vaderland, dat alle toewijding verdiende."

Vredelievende houding

Opmerkelijk is dat Beets herkenning opriep bij protestanten én katholieken. Dat was zeker niet gebruikelijk in die tijd. Toen Beets in 1884 zeventig jaar werd, kwamen ook katholieke bladen en kranten met themanummers gewijd aan het fenomeen Beets. Honings: „Dat had alles te maken met zijn vredelievende houding. Hij wilde verbinden en eenheid zoeken. Dat voelden de katholieken als erkenning."

Rick Honings (1984), opgeroeid in Heerlen, kwam in 2002 naar Leiden om Nederlands te studeren. Hij raakte al snel geboeid door de negentiende-eeuwse wereld van schrijvers en dichters, dankzij het enthousiasme van de eind vorig jaar overleden Peter van Zonneveld, expert in dit literaire tijdvak. Samen met Van Zonneveld schreef Honings in 2013 een biografie van de steil-protestantse dichter Willem Bilderdijk. En nu dus die andere negentiende-eeuwse grootheid, Nicolaas Beets, opnieuw een geheide protestant.

„Klopt, beiden zéér protestants, terwijl ik een katholieke achtergrond hebt", lacht Honings. „Om de theologie en het geloof kun je niet heen, dat telde voor Beets. Maar hij was een praktisch christen, steeds meer eigenlijk, in de loop van zijn leven. Hij wilde geen scherpslijper zijn, maar de troost van het geloof verkondigen. Wie zijn hart opent voor Jezus mag in het hiernamaals het paradijs binnengaan. Dat was de boodschap waarmee hij mensen wilde steunen."

Tegenstander van de slavernij

Honings spreekt met veel waardering over Beets. Hij was een gezellige huisvader, een betrokken mens die oog had voor sociale misstanden. Hij was een verklaard tegenstander van de slavernij, wilde polarisatie op alle fronten tegengaan. Maar met zijn boek wil Honings meer dan alleen Beets portretteren. „Het gaat mij om de wereld waar Beets voor staat en de wereld waarin hij leefde. Het begint heel persoonlijk, met de mens Beets, maar het gaat verder: zijn leven en werk gebruik ik als lens om de negentiende eeuw in beeld te krijgen, de beleving van die tijd."

In Honings' boek wordt dit concreet, je waant je bij tijden in een kleurrijke film. Als student reisde Beets met de trekschuit van Haarlem naar Amsterdam. De postkoets ofwel de diligence was een veelgebruikt vervoermiddel. Maar in zijn laatste levensfase, Beets woonde toen in het centrum van Utrecht, zag hij de eerste automobielen door de straten rijden. Zijn leven omspant bijna een eeuw, waarin het schip van het oude Holland de woelige wateren van de moderne tijd in voer.

„Daar lag hij ook wel wakker van", zegt Honings. „De oude tijd, gestempeld door christelijke waarden, de orde in de maatschappij, de standen – dat alles veranderde van kleur en van betekenis. Dit stemde hem droe-

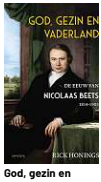

God, gezin en vaderland. De eeuw van Nicolaas Beets. 1814–1903. Rick Honings. Prometheus. € 49,90

Foto van Beets en zijn dochter Aleide, 21 februari 1902.

Ingekleurde foto van Jacoba Beets-van Foreest met de kleine Adriaan (twee jaar oud) en Aleide (tien maanden oud), 1862.

vig, terwijl hij als mens verder heel optimistisch in het leven stond."

Betrokkenheid

Een grote trigger voor het schrijven van zijn boek, vertelt Honings, was het uitgebreide archief dat Beets had aangelegd van zijn eigen leven. „Ik had soms het gevoel dat Beets het allemaal persoonlijk voor mij had verzameld en gedocumenteerd", zegt Honings. „Zó goed geordend en samengesteld alsof hij de biograaf een handje wilde helpen. Beets bewaarde precies en zorgvuldig zijn correspondentie, zijn schetsten en aantekeningen, ook verslagen en financiële gegevens en ga zo maar door. Hij schreef bijvoorbeeld ook biografische schetsten van mensen die hij als predikant had begraven. Dat deed hij voor zichzelf. Je proeft erin zijn betrokkenheid als dominee en pastor."

Zulke verslagen schreef Beets ook als hij op bezoek was geweest bij leden van het Oranjehuis. Hij had bijvoorbeeld goede contacten met koningin Sophie, de vrouw van koning Willem III. Honings: „Als hij een bezoek aan Sophie had gebracht, noteerde hij daarna zorgvuldig hoe de ontvangst was, wat de koningin hem vroeg, wat zij hem vertelde, hoe de sfeer was, noem maar op. Zo ging hij zijn leven lang te werk, met als resultaat een archief dat volstrekt uniek is. Je vindt er trouwens ook voorwerpen in: een haarlok van zijn overleden vrouw, een zakje zand uit de Hof van Getsemane. Dit laatste had prinses Marianne, een dochter van koning Willem I, voor hem meegenomen uit het Heilige Land."

Bloemlezing

Wat maakte Beets nu zo beroemd? Wij vandaag lezen alleen nog de verhalen uit de *Camera Obscura* – verhalen die intussen ook in hertaalde vorm beschikbaar zijn. Missen we iets moois als we verder zijn werk ongelezen laten?

Honings wijst in antwoord op deze vraag naar het boek *In mijn dichten is mijn hart*, een bloemlezing van ruim honderdvijftig bladzijden met 'pareltjes' uit de gedichten van Beets. Deze bloemlezing – die hij zelf samenstelde – verscheen tegelijk met de biografie. „Voor Beets was die *Camera Obscura* zeker niet het belangrijkste. Zijn gedichten, daar ging het hem om. Die gaven uitdrukking aan wie hij was, daarin kon hij zijn idealen uitdragen en zijn leven 'delen' met zijn lezers. Ongeveer zoals mensen vandaag doen op sociale media. Influencers delen hun leven met hun volgers, Beets deed dit door gedichtenbundels te publiceren. Die werden bij duizenden verkocht. Mensen haastten zich naar de boekhandel als er een nieuwe Beets verschenen was. En ze lieten ook weten hoe blij ze ermee waren: ik ben letterlijk stapels fanmail aan Beets tegengekomen in zijn archief."

Een moeilijkheid bij het lezen van veel van Beets' werk is de gedateerdheid ervan. Maar als je die hobbel neemt, kun je intrigerende teksten tegenkomen. Zoals het romantische dichtwerk *José*, dat in 1834 het licht zag – Beets was toen twintig en had de ambitie een beroemd dichter te worden.

Honings: „Als jongeman was Beets zeer geraakt door de poëzie van de Engelse dichter Byron. Dat was een somberaar, iemand die in zijn gedichten stem gaf aan pessimisme, eenzaamheid, opstandigheid. Dit herkende Beets, die niet mocht studeren van zijn ouders en destijds een zwartgallige tijd doormaakte. Het resultaat van die periode is het dichtwerk *José*, waarin hij een Spaanse held ten tonele voert die in het leven verdwaalt. Daarmee voegde Beets zich in in de romantische beweging, waarin intense gevoelsuitingen gemeengoed waren."

In mijn dichten is mijn hart. Bloemlezing uit de poëzie. Nicolaas Beets. Prometheus. € 22,99

Religieuze ommekeer

Maar Beets zou allerminst een somberaar blijven. Een sleutelmoment was zijn religieuze ommekeer in 1836. Hij las een vurig geschrift van een Engelse theoloog dat hem vol raakte, in een gevoelige laag in zijn ziel. Radicaal nam hij afstand van wat hij vanaf nu zijn 'zwarte tijd' zou noemen. Voortaan kwamen kerk en geloof op de eerste plaats. Aanvankelijk ontpopte hij zich als een strenge gelovige, die voluit orthodox wilde zijn en bevriend raakte met mensen uit de kring van het Réveil: een christelijke opwekkingsbeweging met grote kritiek op de moderne tijdgeest.

Honings: „In die kring werd vooral Isaäc da Costa een innige vriend. Dat zegt wel iets. In 1823 had Da Costa opzien gebaard met een uiterst kritisch pamflet: *Bezwaren tegen de geest der eeuw*. Daarin maakte Da Costa korte metten met de vooruitgangsgedachte en riep hij Nederland op om terug te keren naar de aloude geloofsbelijdenissen van de kerk. Beets raakte hiervan onder de indruk. Hij droeg in zijn eerste gemeente, Heemstede, die orthodoxe boodschap ook uit."

Gaandeweg raakte Beets losser van zijn 'strenge' vrienden. „Hij koos liever voor zachtmoedigheid en vrede", zegt Honings. „Toen in 1853 de katholieken in Nederland weer volle rechten zouden krijgen, als gevolg van de nieuwe grondwet van Thorbecke, nam Beets afstand van de orthodoxe gelovigen die daar fel tegen protesteerden. Beets wilde dat ook katholieken een plek zouden hebben in de Nederlandse samenleving: leven en laten leven."

In Beets' schaduw

Beets was voluit een man van zijn tijd. Sommige aspecten uit zijn leven doen bij ons de wenkbrauwen fronsen. Zo stond hijzelf volop in de belangstelling, in kerk en samenleving, maar de beide vrouwen met wie hij getrouwd is geweest – was er voor hen een eigen rol weggelegd? Honings schrijft in zijn boek: 'We vangen slechts af en toe een glimp op van hoe vrouwen, zoals zijn twee echtgenotes, leefden, dachten en voelden. Beets' schaduw was te groot om daarbuiten te treden.'

Iets vergelijkbaars geldt ook voor hoe hij aankeek tegen niet-witte mensen. Nederlands-Indië voelde voor hem dichtbij, zijn zoon woonde en werkte er jarenlang. „Maar zijn belangstelling voor de inheemse bevolking beperkte zich tot de zendingsgedachte", constateert Honings. „De 'heidenen' uit Indië waren object voor de boodschap van het evangelie. Wie zij zelf waren, hoe ze leefden en hoe ze dachten – dat had niet zijn belangstelling."

Als Honings een gedicht moet aanwijzen uit Beets' oeuvre dat hem treft, noemt hij *Holland*, te vinden in de genoemde bloemlezing. „Je hoort hier een man spreken die oprecht houdt van zijn land. Daar leest hij zijn eigen levensgeschiedenis in: het gaat van Haarlem 'waar mijn wiege stond' naar Leiden waar hij studeerde en via Alkmaar waar hij 'de eerste bloemen' van de liefde heeft 'geplukt' naar Heemstede, waar hij predikant werd. En zo gaat het verder naar 'het Sticht', de stad Utrecht, waar hij eerst predikant en later hoogleraar werd. Karakteristiek voor Beets, hoe hij dankbaar zijn levensloop schetst, met alle fases en hoogtepunten. Het is niet helemaal van onze tijd misschien, maar toch warm en innemend. Het is Beets ten voeten uit."

Het zeven strofen tellende gedicht sluit beeldend af, gevoelig ook, vaderlands en dankbaar:

Maar nooit zal ik vergeten,
zolang ik ademhaal,
Uw duinkant, dierbaar Holland,
waar ik nog daaglijks dwaal,
Uw beken en uw stromen
Uw schaduwrijke bomen,
Uw steden en uw dorpen,
mij dierbaar altemaal!